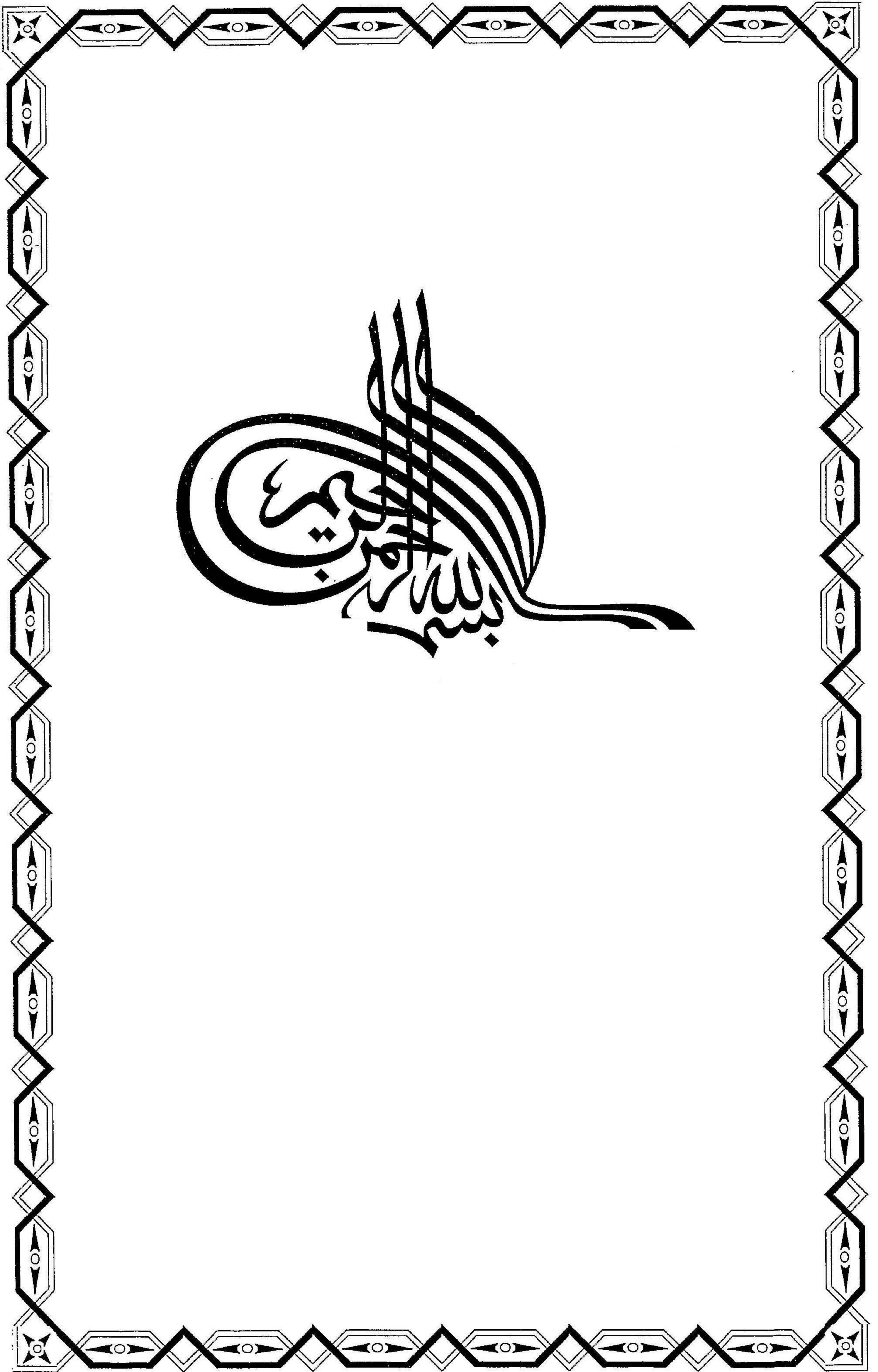

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز اطلاعات آران و جهمش
شهرستان آران و جهمش

بناام خدا

عنوان پایان نامه:

طراحی الگوی تخصیص بهینه منابع بودجه عمرانی به شهرستانهای استان فارس با

استفاده از تکنیک برنامه ریزی آرمانی

توسط:

نصرالله بانسی

۱۳۸۱ / ۴ / ۲۷

پایان نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

مرکز اطلاعات آران و جهمش
شهرستان آران و جهمش

در رشته

سیریت صنعتی

از

دانشگاه شیراز

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش مدیریت و حسابداری

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی
امضاء اعضای کمیته پایان نامه:

دکتر نظام الدین فقیه امضاء
دکتر محمد نمازی امضاء
دکتر محمد علی سوخکیان امضاء

۳۲۶۵

تقدیم به:

مادرم به پاس قطره ای از الطاف بیکرانشان نسبت به من

به پدرم که با زحمات بی دریغ خود به من فرصت آموختن ارزانی داشت

به همسر عزیزم

و تقدیم به:

همه پویندگان راه علم

پاسگزاری

شکر و سپاس خداوند بلند مرتبه را که در همه حال پشتیبان بندگان خویش بوده و لحظه ای ایشان را به خود وانمی گذارد. اکنون که این پایان نامه با الطاف بی کران حق به سرانجام رسید، بجاست ضمن تقدیر از بارگاه احدیت، کمال امتنان و قدردانی خود را از اساتید محترم آقایان دکتر نظام الدین فقیه، دکتر محمد علی سوخکیان و دکتر محمد نمازی که سالها خوشه چین علم و معرفتشان بوده ام، داشته و از راهنمایی های خردمندانه ایشان در مراحل مختلف پایان نامه کمال، سپاسگزاری را دارم.

چکیده

طراحی الگوی تخصیص بهینه منابع بودجه عمرانی به شهرستانهای استان فارس با استفاده از تکنیک برنامه ریزی آرمانی

توسط

نصرا... بانسی

در این تحقیق با دوفرض اساسی چگونگی تخصیص بهینه بودجه های عمرانی را پیشنهاد شده است، فرض اول اینکه شهرستانهای مختلف استان از حیث برخورداری از امکانات و تسهیلات رفاهی بایکدیگر متفاوت هستند و فرض دوم اینکه شهرستانهای مختلف استان نیازهای تسهیلاتی و رفاهی مختلفی با توجه به میزان جمعیت، نرخ رشد جمعیت، مساحت و غیره در دوره بودجه خواهند

داشت. بنابراین با توجه به این دو فرض، سعی کردیم که بودجه عمرانی استانی را به دو بخش تقسیم کنیم، بخشی را به محرومیت زدائی اختصاص داده و بخش دیگر را به صورت معمولی و با توجه به نیازهای آتی هر شهرستان و با استفاده از شاخصهای سازمان برنامه ریزی استان در هر فصل بودجه به شهرستانها تخصیص دادیم.

در این تحقیق با به کار گیری فنون "ناکسونومی عددی" در استخراج ضرائب محرومیت و "تجزیه و تحلیل تصمیم گیری گروهی" در تعیین اولویتهای بخشهای مختلف با توجه به اهداف کلان برنامه توسعه سوم، در مدل تهیه شده بوسیله تکنیک "برنامه ریزی آرمانی" و با وارد کردن بعد زمانی هدف محرومیت زدائی شهرستانها را با توجه به اهداف کوتاه مدت افزایش کمیتهای موجود (شاخصهای انتخاب شده) در هر فصل بودجه و هر شهرستان به "میانگین کلی" (میانگین کمیت موردنظر در شهرستانهای توسعه یافته تر) انتخاب کرده و مقایسه نتایج به دست آمده با اولویتهای سازمان برنامه ریزی استان از طریق مدل و سپس نتایج آن با بودجه مصوب سازمان برنامه ریزی کشور در سال ۱۳۷۹ با رسم نمودار وجدول انجام شده است.

تقدم در الگوی توزیع بهینه اعتبارات عمرانی بین شهرستانهای استان بر اساس میزان (ضریب) محرومیت بوده، هدف این است که شهرستانهای محروم استان از اعتبار بیشتری برخوردار گردند.

جهت ارزیابی شکاف در حال افزایش بین مناطق مختلف استان و همچنین ارائه تفاوتیهای منطقه ای در بخشهای مختلف (آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، صنعت، تربیت بدنی و...) از شاخص های متنوع و همسان برای همه شهرستانها و با لحاظ کردن عامل جمعیت شهرستانها در شاخصها (متغیرها) استفاده شده است. نکته قابل توجه در مورد این شاخصها، عنایت به وضعیت غیر اقتصادی در کنار وضعیت اقتصادی و محدودیتهای آماری در انتخاب شاخصهای کمی است.

مدل تهیه شده برای تخصیص بهینه منابع بودجه عمرانی شامل یک تابع هدف که جهت آن مینیمم کردن انحرافات از اهداف تعیین شده بوده، و همچنین دارای چهار دسته محدودیت می باشد شامل: محدودیت بودجه کل، محدودیت سقف بودجه برای فصول مختلف بودجه، محدودیت

حداقل بودجه قابل تخصیص به هر شهرستان در هر فصل بودجه، و محدودیت حداکثر بودجه قابل تخصیص به هر شهرستان در هر فصل بودجه می باشد.

در پایان نتایج به دست آمده حاکی از آن است که تخصیص بودجه به روش فعلی سازمان برنامه ریزی استان بهینه نبوده، چرا که توازن و تعادل بین شهرستانهای مختلف از لحاظ برخورداری از تسهیلات وامکان رفاهی وجود نداشته و تخصیص بودجه به طریق فعلی موجب از میان رفتن عدم تعادل های منطقه ای نخواهد شد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱- مقدمه
۱	۱-۲- تعریف موضوع تحقیق
۱	۱-۳- اهمیت موضوع تحقیق
۴	۱-۴- اهداف تحقیق
۵	۱-۵- خلاصه سایر فصلها
	فصل دوم: پیشینه تحقیق
۶	۲-۱- سابقه برنامه ریزی در ایران
۶	۲-۱-۱- مقدمه
۱۰	۲-۱-۲- نتیجه گیری
۱۰	۲-۲- مراحل تاریخی بودجه نویسی
۱۲	۲-۳- تاریخچه بکارگیری تکنیکهای ریاضی در تخصیص بودجه
۱۲	۲-۳-۱- مقدمه
۱۲	۲-۳-۲- مدل برنامه ریزی آرمانی برای بودجه بندی سازمانهای دولتی
۱۵	۲-۳-۳- مدل تحلیلی - ریاضی از PPBS

۱۶ ۲-۳-۴- برنامه ریزی آرمانی برای بودجه بر مبنای صفر

فصل سوم: اصول بودجه

۱۹ ۳-۱- اصول بودجه

۱۹ ۳-۱-۱- اصل سالیانه بودن

۲۰ ۳-۱-۲- اصل جامعیت

۲۰ ۳-۱-۳- اصل وحدت بودجه

۲۰ ۳-۱-۴- اصل شاملیت یا تفصیل

۲۱ ۳-۱-۵- اصل تخصیص و عدم تخصیص

۲۲ ۳-۱-۶- اصل انعطاف پذیری بودجه

۲۲ ۳-۱-۷- اصل تخمینی بودن درآمدها

۲۲ ۳-۱-۸- اصل تخدیدی بودن هزینه ها

۲۳ ۳-۱-۹- اصل تعادل

۲۳ ۳-۱-۱۰- سایر اصول بودجه

۲۳ ۳-۲- سیکل بودجه

فصل چهارم: مبانی نظری تحقیق

۲۵ ۴-۱- مقدمه

۲۵ ۴-۲- برنامه ریزی آرمانی

۲۵ ۴-۲-۱- شکل گیری برنامه ریزی آرمانی

۲۶ ۴-۲-۲- تعریف برنامه ریزی آرمانی

۲۶ ۴-۲-۳- آنالیز ریاضی برنامه ریزی هدف

۲۷ ۴-۲-۴- تجزیه تحلیل اهداف چند گانه

۲۸ ۴-۲-۵- رتبه بندی و وزن دادن به هدفهای چند گانه

۳۱	۴-۲-۶-مثال
۳۲	بخش دوم: آشنائی با آنالیز تاکسونومی عددی
۳۲	۴-۳-۱-مرحله اول: تشکیل ماتریس داده ها
۳۳	۴-۳-۲-مرحله دوم: تشکیل ماتریس استاندارد
۳۵	۴-۳-۳-مرحله سوم: رتبه بندی شهرستانها از لحاظ توسعه یافتگی
۳۷	۴-۳-۴-مرحله چهارم: محاسبه درجه توسعه شهرستانها
۳۹	۴-۳-۵-مرحله پنجم: تعیین هدفهای توسعه شهرستانها

فصل پنجم: طراحی الگوی تخصیص بهینه منابع بودجه عمرانی به شهرستانهای

استان فارس با استفاده از برنامه ریزی آرمانی (G.P)

۴۱	۵-۱-مقدمه
۴۲	۵-۲-تابع هدف
۴۴	۵-۳-شاخص های محرومیت
۴۵	۵-۳-۱-فصل صنایع
۴۵	۵-۳-۲-فصل کشاورزی
۴۶	۵-۳-۳-فصل عمران شهرها
۴۶	۵-۳-۴-فصل عمران روستاها
۴۶	۵-۳-۵-فصل آموزش و پرورش
۴۶	۵-۳-۶-فصل فرهنگ و هنر
۴۷	۵-۳-۷-فصل راه و ترابری
۴۷	۵-۳-۸-فصل پست و مخابرات
۴۸	۵-۳-۹-فصل تامین مسکن
۴۸	۵-۳-۱۰-فصل بهداشت و درمان
۴۸	۵-۳-۱۱-فصل تربیت بدنی

صفحه

عنوان

۴۹	۵-۳-۱۲-فصل بهزیستی
۴۹	۵-۴-محدودیتها
۵۲	۵-۵-اعداد سمت راست محدودیتها
۹۲	۵-۶-تجزیه و تحلیل سلسله مراتب تصمیم گیری (AHP) در تعیین اولویتهای مدل ۹۲
۹۴	۵-۶-۱-مضامین و چهارچوب های برنامه توسعه سوم
۹۴	۵-۶-۲-تجزیه و تحلیل سلسله مراتب تصمیم
۹۸	۵-۷-مدل تهیه شده بوسیله نرم افزار LINGO
۹۹	۵-۸-تحلیل حساسیت
۹۹	۵-۸-۱-مقدمه
۱۰۱	۵-۸-۲-قیمت های سایه ای
۱۰۲	۵-۹-نتیجه گیری
۱۰۶	۵-۱۰-محدودیتهای تحقیق
۱۰۷	۵-۱۱-پیشنهادات
۱۰۸	پیوست شماره ۱
۱۱۴	پیوست شماره ۲
۱۲۵	پیوست شماره ۳
۱۳۰	پیوست شماره ۴
۱۳۷	پیوست شماره ۵
۱۴۸	پیوست شماره ۶

وزارتخانه تعاون، کار و رفاه اجتماعی
سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

میزان قابل توجهی از سرمایه گذاریهای دولت را اعتبارات عمرانی که از محل بودجه سالیانه به استانها اختصاص می یابد، تشکیل می دهند. این نوع اعتبارات به دودسته تقسیم می شوند، یکی اعتبارات عمرانی استانی و دیگری اعتبارات عمرانی ملی تصمیم گیری در مورد نحوه توزیع و هزینه کرد اعتبارات استانی به عهده مقامات محلی در استانها می باشد، لکن تصمیم گیری در مورد اعتبارات ملی از سوی مرکز و به صورت متمرکز انجام می پذیرد [۱۶]. معمولاً اعتبارات ملی به طرحها و پروژه هایی تخصیص می یابد که عملکرد فرامنطقه ای داشته باشند.

۱-۲- تعریف موضوع تحقیق

موضوع تحقیق عبارتست از طراحی الگوی تخصیص بهینه منابع بودجه عمرانی به شهرستانهای استان فارس با استفاده از تکنیک برنامه ریزی آرمانی (G.P)

۱-۳- اهمیت موضوع تحقیق

برنامه ریزی در واقع "تلاش برای رسیدن به تخصیص بهینه منابع کمیاب" به معنی وسیع کلمه است. حال اگر در یک مرحله تلاش برای بهترین تخصیص ممکن به هدفهای مورد انتظار نرسد،

موجب نمی شود که کوشش برای تخصیص بهینه منابع را کنار بگذاریم. بودجه بندی را فرایند تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود می دانند، مجموعه کوششهایی که صرف تدوین بودجه و تخصیص منابع می شود به منظور "حداکثر استفاده" از منابعی است که معمولاً در حد کفایت نمی نمایند و به اصطلاح اقتصادی "کمیاب" هستند. بنابراین در راه رسیدن به "اهداف مطلوب" ضرورت دارد به نحوی از هر یک از منابع محدود استفاده شود که بتوان گفت باحد اقل هزینه حداکثر استفاده به عمل آمده است.

هم اکنون تجربیات گذشته به ما نشان داده است که برای تخصیص بهتر منابع و میل به حد اکثر رشد اقتصادی ضرورتی به فعالیتهای اقتصادی توسط دولت نیست، بلکه چنانچه دولت چهار چوب حقوقی و اداری مناسب را برای هدایت فعالیت های اقتصادی فراهم کند، می تواند این فعالیت ها را در جهت هدف های کلی خود هدایت کند. به عبارت دیگر دولت از طریق سیاست گذاری و تعیین چهار چوب کلی، فعالیت های اقتصادی فعالان اقتصادی یعنی مصرف کنندگان و تولید کنندگان را تشویق می کند تا به نحوی برای بیشتر کردن مطلوبیت و سود خود برنامه ریزی کنند که در مجموع اهداف کلی نظام اقتصادی تحقق یابد.

برنامه ریزی منطقه ای نیز فرایندی در جهت تنظیم و هماهنگ کردن برنامه های مختلف اقتصادی - اجتماعی بانیاها و امکانات محلی می باشد. منظور از مطالعات منطقه ای، یافتن تواناییها و میزان جمعیت و ظرفیت هر منطقه برای نیل به رشد و توسعه می باشد. در عین حال راهنما و هادی خوبی برای تصمیم گیری های برنامه ریزی در چارچوب برنامه های توسعه اقتصاد ملی می باشند.

دراهمیت بودجه باید گفت بودجه بندی اهمیت و کاربردهای مختلف در تنظیم، اجرا و کنترل سیاستهای دولت دارد. در مرحله اول بودجه چارچوبی را برای تنظیم سیاستهای دولت فراهم می کند و فعالیتهای مختلف برای رسیدن به اهداف توسعه و تقسیم این فعالیتهای بین دستگاههای اجرائی تعیین می شود. در مرحله تصویب، بودجه وسیله کنترل قانونی است. در مرحله اجرا بودجه بندی راههای مدیران در اجرای سیاستهای تدوین شده است. و در نهایت بودجه بندی مهمترین ابزار کنترل و نظارت بر عملکرد دولت محسوب می شود.

اما از طرفی سطح زندگی مردم در بعضی از مناطق نسبت به دیگر مناطق با توجه به نبود امکانات و تسهیلات در آنها پایین تر است و رشدی مناسب نیافته است. علت این امر را می توان در اتخاذ روشهای برنامه ریزی نامناسب و عدم توجه به تاثیرات برنامه ها بر نظام

اقتصادی، عدم توجه و رسیدگی به روند فزاینده تمرکز گرایی و غیره جستجو کرد. با این همه اختلاف بین فقیر و غنی از مدتها پیش وجود داشته و دیر زمانی است که راجع به آن نظریه پردازی شده است. ولی در دهه های اخیر و به خصوص پس از انقلاب اسلامی علاقه مندی گسترده ای درباره شناسایی این اختلاف و راه حل های ازمیان برداشتن این اختلاف به وجود آمده است.

هر چند مسئله محرومیت از پیچیدگی خاصی برخوردار است و تعریف جامعی از آن مشکل می نماید، ولی می توان آن را "فقدان امکانات رفاهی و تاسیساتی که آحاد جامعه استحقاق داشتن آن را دارند"، [۹] دانست.

تداوم تفاوت های عمده اقتصادی بین مناطق، برای دوره های زمانی طولانی اثرات مخربی بر کارایی اقتصاد ملی به جای می گذارد. به علاوه چنین تفاوت هایی ممکن است به لحاظ سیاسی و اجتماعی نیز نتایج ناگواری داشته باشد. محتمل ترین اثرات تاگوار ناشی از تفاوت های عمده بین مناطق عبارتند از:

- وجود تفاوت های عمده واقعی در استانداردهای زندگی موجب رنجش و نارضایتی افراد می گردد این مشکل عمدتاً توسط افرادی که به لحاظ شغلی و استانداردهای زندگی در مضیقه هستند، احساس می شود.

- وجود نرخ های بالای بیکاری در مناطق محروم نتایج زیانبار اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد. اگر بیکاری در چنین مناطقی بدون از دست رفتن فرصت های شغلی در سایر مناطق (مناطق که به طور نسبی از نرخ بیکاری پائین تر برخوردارند)، کاهش یابد، کل جامعه از مزایای جانبی آن بهره مند خواهند شد.

- تفاوت های عمده در درآمد های سرانه موجب افزایش شدید هزینه های اقتصادی از طریق افزایش تقاضای برخی افراد برای سکونت مناطق خاص می گردد.

- کاهش تفاوت های کلی در تقاضای اضافی نیروی کار موجب کاهش فشارهای تورمی خواهد شد. وجود چنین تفاوت هایی موجب رشد سریع تورم در مناطقی می گردد که از اشتغال بالاتری برخوردارند. افزایش تورم معلول رقابت بین شرکتها و مؤسسات اقتصادی در جذب نیروی کار ماهر (که عموماً کمیاب است) می باشد که این امر موجب افزایش دستمزد در مناطق خاصی می گردد و به تدریج به کل اقتصاد سرایت کرده و فشارهای تورمی را زیاد می کند.

همچنین وجود تفاوت زیاد در نرخ بیکاری موجب افزایش تقاضا برای ساختمانهای مسکونی و تجاری و در نتیجه افزایش قیمت آنها در مناطقی که از نرخ بیکاری پایین تری برخوردارند می شود که خود نیز به دلیل جلوگیری از مهاجرت موجب تشدید اختلاف بین چنین مناطقی با سایر مناطق می گردد [۱۷].

این سؤال همواره مورد توجه اقتصاددانان بوده است که آیا در فرایند رشد اقتصادی نیز، نابرابریهای منطقه ای افزایش می یابد یا نه ؟

در این زمینه سه نظریه وجود دارد. براساس نظریه اول این نابرابریها در جریان رشد اقتصادی افزایش می یابد. "میردال"^۱ از معتقدین به این نظریه است. وی معتقد است که مهاجرت نیروی کار و سرمایه در جریان رشد اقتصادی موجب افزایش نابرابری بین مناطق خواهد شد. براساس نظریه دوم تعادلهای منطقه ای در روند رشد اقتصادی کاهش خواهند یافت. نظریه سوم معتقد است که عدم تعادلهای منطقه ای در ابتدای روند رشد اقتصادی افزایش یافته و سپس در دوران بلوغ اقتصادی کاهش خواهند یافت.

مسئله هدف نهایی تمام نظریات فوق، شناخت امکانات نیازها و کاهش نابرابریهای عمده بین مناطق می باشد.

با برنامه ریزی های توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی و توجه به مطالعات آمایش سرزمین می توان در بلندمدت بر این مشکلات فائق آمد و رشد متوازن سرزمین را تحصیل کرد، لیکن در کوتاه مدت برنامه های محرومیت زدائی می تواند در تسریع این امر کمک کرده و راهی میان بر در نیل به اهداف توسعه متوازن باشد. این تحقیق بر آن است که گامی در جهت نیل به این اهداف بردارد.

۱-۴- اهداف تحقیق

به طور کلی اهداف تحقیق را می توان به شرح زیر برشمرد:

۱- رتبه بندی شهرستانهای استان در بخشهای مختلف (آموزش و پرورش، بهداشت،

کشاورزی، صنعت و...)

^۱A.Y. Mirdal